

Давид Хајнрих МИЛЕР

О ТЕРМИНОЛОГИЈИ БРАЧНОГ ПРАВА КОД
ХАМУРАБИЈА*

Уводни текст и превод: Милош Јоксимовић**

Давид Хајнрих Милер је био јеврејски аустријски оријенталиста, професор семитске филологије, рођен 06. јула 1846. год у Бучачу, Галиција, преминуо 21. децембра 1912. године у Бечу.

Традиционално јеврејско образовање добио је од свог оца, затим је похађао гимназију у свом родном граду, а 1869. године уписао се на Универзитет у Бечу, где је и докторирао.

Након што је испрва проучавао Библију и хебрејски језик, професор Милер се убрзо окренуо арапском језику и проучавању јужне Арабије, регије која је до тада била мало позната. О томе је објавио већи број археолошких, географских, епиграфских и лингвистичких радова. Такође се посветио компаративним семитским студијама и библијским истраживањима. Професор Милер је обликовао развој семитских студија, посебно јужноарабистике, кроз изузетно плодну наставну делатност и као покретач истраживачких путовања.

Године 1903. превео је Хамурабијев законик, пронађен годину дана раније, на хебрејски библијски и протумачио његов однос према Мојсијевом законодавству и Закону XII таблица. У томе је и значај његовог рада са становишта правне историје; својим радом је успео да нам приближи старе институте и међусобно их упореди.

* Изворно објављено као D. H. Müller, „Zur Terminologie im Ehe recht bei Hammurabi“, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes Vol. 19 (1905), 382–388.

** Аутор је студент основних студија на Правном факултету Универзитета у Београду, *milos.joksimovic2003@gmail.com*

У овом тексту, професор Милер – супротстављајући своје мишљење тезама професора Кика – појашњава институте брачног и породичног права по Хамурабијевом закону, пре свега институте тирхату и нудуну. Тумачећи одредбе Хамурабијевог закона са становишта своје струке, професор Милер сматра да је Хамурабијев законик предвиђао обавезу плаћања тирхатуа, неке врсте „купопродајне цене” коју је мушкарац плаћао жениним родитељима. Тирхату је у пракси можда био нека врста ритуалне церемоније, али је био и обавеза коју је закон предвиђао, због чега се не може говорити о томе да је тирхату функционисао на добровољној бази.

Што се, пак, тиче нудунуа као института чија је функција била да се заштити положај невесте, реч је о давању које је муж чинио жени јутро након венчања или убрзо после тога. Овај дар односио се на жену и сву њену децу, која га деле на једнаке делове, и разликује се од поклона који је муж давао жени касније, током трајања брака, а којим је она могла располагати у корист једног од својих синова и на тај начин га фаворизовати.

У овом раду професор Милер закључује да је по Хамурабијевом закону женином располагању њена породица која је наплаћивала „купопродајну цену” када је невесту предавала мушкарцу. Претпоставља се да се тирхату није плаћао када се радило о удовицама и женама које нису имале ближе рођаке. Положај жена био је заштићен након удаје, јер је невеста (заједно са децом коју ће касније родити у браку) добијала нудуну. Значај овог рада је у томе што професор Милер критички преиспитује поимање поменутих института који рефлектују положај жене у то време.

ZUR TERMINOLOGIE IM EHERECHT BEI ḤAMMURABI

Von D. H. Müller

In einer kleinen Schrift¹ hat Herr Professor Édouard Cuq den Versuch gemacht, über die Heirat bei den Babyloniern vom rechtsvergleichenden Standpunkte abzuhandeln. Er beschäftigt sich dabei hauptsächlich mit den Ausdrücken *tirḫatu*, *šeriqtu* und *nudunnú* und sagt: "Surces divers points, il s'est formé, malgré les dissidences, une sorte d'opinion commune: nous voudrions montrer que cette opinion, très exacte pour la *cheriqtu* et le *noudounnou*, souffre de graves objections pour la *tirḫatou*."

Ich will hier prüfen, wie weit es dem Verfasser gelungen ist, die *communis opinio* in Sachen des *tirḫatu*, abzuändern, und wie weit er Recht hat mit seinen Bemerkungen über *šeriqtu* und insbesondere über *nudunnú*.

Unter *tirḫatu* versteht man allgemein den "Kaufpreis", den der Mann vor der Hochzeit dem Vater der Braut bezahlt. In sehr gelehrter Weise sucht nun der Verfasser den Begriff des *tirḫatu* zu bestimmen und nachzuweisen, daß in Babylon der 'Frauenkauf' in der Weise, wie er im Altertum vorgekommen war und noch heute bei vielen Völkern vorkommt, nicht mehr existierte hat. Er kommt zu dem Schlusse, daß *tirḫatu* nur eine Erinnerung (*souvenir*, wir würden sagen ein Überlebsel) ist aus der Zeit, wo die Heirat durch Kauf üblich war.

Der Kauf selbst vertrug sich nicht mehr mit der Sitte und der Stellung der Frau in der Familie und der Gesellschaft. Die Zahlung der *tirḫatu* war nicht mehr eine unerlässliche juristische Pflicht, wie § 139 beweist. Man kann sagen, daß die *Tirḫatu* eine mehr oder weniger freiwillige Gabe an die Eltern der Braut war.

Im großen und ganzen kann man dem Verfasser zustimmen. Es muß aber betont werden, daß ich keine Angabe bei irgend einem der Kommentatoren oder Übersetzer des *Ḥammurabi* finde, welche den "Kaufpreis" in dem *Ḥammurabi*-Gesetz auf gleiche Stufe gestellt hat wie den "Kaufpreis"

---

1 Le mariage à Babylon d'après les Lois de Hammourabi par Édouard Cuq, professeur d'histoire de droit romain à l'Université de Paris. Paris, Libraire VICTOR LECOFFRE 1905

О ТЕРМИНОЛОГИЈИ БРАЧНОГ ПРАВА КОД ХАМУРАБИЈА

Од Д. Х. Милера

У једном кратком есеју, професор Едуард Кик је покушао да обради брак код Вавилонца са упоредно-правне тачке гледишта. Он се, пре свега, бави изразима тирхату, шерикту и нудуну, и каже: „На овим различитим тачкама формирана је нека врста општег мишљења, упркос неслагањима: желели бисмо да покажемо да се овом мишљењу, које је веома тачно за шерикту и нудуну, може штошта озбиљно замерити што се тиче тирхатуа”.

Овде желим да испитам колико је аутор успео да измени *communis opinio* по питању тирхатуа, и колико је он у праву у својим примедбама о шериктуу и посебно о нудунуу.

Под појмом „тирхату” се генерално подразумева „купопродајна цена” коју муж плаћа невестином оцу пре венчања. На веома учен начин аутор покушава да дефинише појам тирхатуа и да докаже да у Вавилону више није постојала „куповина младе” каква се јављала у антици и која још увек постоји међу многим народима данас. Он закључује да је тирхату само усмена (сувенир, ми бисмо рекли *Überlebsel*) из времена када је брак куповином био уобичајен.

Сама куповина је била неспојива са обичајем и положајем жене у породици и друштву. Плаћање тирхатуа више није била неизоставна законска обавеза, како то доказује чл. 139. Може се рећи да је тирхату био мање-више добровољни поклон невестиним родитељима. Све у свему, можемо се сложити са аутором. Мора се, међутим, нагласити да ни код једног од коментатора или преводаца Хамурабија не налазимо никакав податак који би „купопродајну цену”¹ у Хамурабијевом законуку поставио на исти ниво са „купопродајном ценом” код Кабиља итд. И сâм сам рекао у својој књизи о Хамурабију на страни

1 Le mariage à Babylon d'après les Lois de Hammourabi par Édouard Cuq, professeur d'histoire de droit romain à l'Université de Paris. Paris, Libraire VICTOR LECOFFRE 1905.

bei den Qabilen etc. Ich selbst sagte in meinem Hammurabi-Buch S. 133 also: "Die vermögensrechtlichen Beziehungen zwischen Mann und Frau bestehen darin, daß der Mann in der Regel nach alter Sitte einen "Kaufpreis" (tirḥatu) an den Vater der Braut bezahlt hat. Ob dieser Kaufpreis von den Eltern dem jungen Ehepaare überlassen worden ist oder nicht, können wir mit Sicherheit nicht entscheiden; es war wohl der Usus zur Zeit Hammurabis je nach den Vermögensverhältnissen der Eltern und je nach anderen Umständen ein verschiedener. Wir tun aber gut daran, für die alte Institution den alten Namen zu behalten."

Aus dieser Stelle ist zu ersehen, daß von mir und wohl auch von den meisten, die sich mit dem Hammurabi-Gesetz befaßt haben, der "Kaufpreis" (so mit Anführungszeichen!) als Überlebsel einer alten Einrichtung angesehen worden war, die nicht mehr die alte Bedeutung hatte, aber immerhin als alte, vielleicht rituelle Zeremonie betrachtet worden war, keineswegs jedoch als einfache freiwillige Gabe und hierin unterscheide ich mich in der Auffassung der tirḥatu vom Verfasser.

Es ist immerhin möglich, daß in einzelnen Fällen von der alten Sitte abgesehen worden ist, aber mit Sicherheit geht dies aus § 139 nicht hervor, wo ein Fall ohne Tirḥatu vorausgesetzt wird; es kann ja sein, daß es sich um eine Frau handelt, die keine nahen Verwandten hatte, die über sie verfügen durften. In solchem Falle konnte der "Kaufpreis" selbstverständlich nicht bezahlt werden. Auch eine andere Möglichkeit ist vorhanden: es kann sich um eine verwitwete oder geschiedene Frau handeln über die niemand mehr verfügen konnte; dieses scheint um so wahrscheinlicher zu sein, als auch in der Bibel in allen Fällen, wo vom Kaufpreis (mohar) die Rede ist, es sich stets um Jungfrauen handelt (vgl. Gen. 34, 12; Exod. 22, 15. 16; 1 Sam. 18, 35).

Der Verfasser hebt mit Recht den Unterschied zwischen Babylon und Israel in rechtlicher und sozialer Beziehung hervor, er tut dies aber nur einseitig. So durfte er nicht unterlassen zu erwähnen, daß im babylonischen Recht eine Reihe von geschlechtsrechtlichen Bestimmungen existieren, die im mosaischen Gesetze aufgehoben sind.² Auch sonst sind die Vergleichen nicht immer einwandfrei.

In Bezug auf šerīqtu faßt der Verfasser die bekannten Tatsachen zusammen. Die Zusammenfassung bedarf hier keiner weiteren Erörterung.

Dagegen ist es nötig, die vom Verfasser in Bezug auf das Eherecht geäußerten Anschauungen über nudunnú einer besonderen Prüfung zu unterziehen. Alle stimmen darin überein, daß nudunnú ein Geschenk des Mannes an die Frau nach der Hochzeit war.³ Die Frage ist erstens: Hat

---

2 Vgl. z. B. mein Hammurabi-Buch, 132.

3 Eine Art prix du coucher oder "Morgengabe" existiert heute noch bei den Beduinen des peträischen Arabien, wie mir Prof. Dr. Alois Musil. mitteilt: Bei den „Amāriā

133: „Имовинско-правни односи између мушкарца и жене састоје се у чињеници да је мушкарац по правилу плаћао „купопродајну цену” (тирхату) оцу невесте према старом обичају. Да ли је нешто остајало младом брачном пару од купопродајне цене (тирхатуа) коју су добијали од родитеља или не, не можемо са сигурношћу да тврдимо; вероватно је пракса у Хамурабијево време била другачија, у зависности од имовног стања родитеља и других околности. Добро је то што смо за стари институт задржали стари назив.”

Са овог становишта види се да сам ја, као и већина оних који су се бавили Хамурабијевим закоником, сматрао „купопродајну цену” (са наводницима!) заостатком древне институције (аранжмана) која више није имала старо значење, али се ипак сматрала старом, можда ритуалном церемонијом, али никако као обичан добровољни поклон. Овде се моје виђење тирхатуа разликује од ауторовог.

Ипак је могуће да се у појединим случајевима одустало од старог обичаја, али то не произилази са сигурношћу из чл. 139, где се претпоставља случај без тирхатуа; може бити да је реч о жени која нема блиских рођака којима је било дозвољено да њом располажу. У таквом случају, наравно, „купопродајна цена” није могла да се плати. Постоји и друга могућност: могло би се радити о удовици или разведеној жени којом нико више не може располагати; ово изгледа утолико вероватније што се у Библији у свим случајевима где се помиње купопродајна цена (мохар) увек ради о девицама (види Ген. 84, 12; Егзод. 22, 15. 16; 1. Сам. 18, 35).

Аутор с правом наглашава разлику између Вавилона и Израела у правним и друштвеним односима, али то чини само једнострано. Он није смео да не помене да у вавилонском праву постоји скуп законских одредаба о полу, који су укинута у Мојсијевом закону.² А и иначе, поређења нису увек беспрекорна.

Што се тиче шерикту, аутор сумира познате чињенице. Сажетак овде не захтева даља разматрања.

С друге стране, потребно је испитати ставове аутора о нудуну у односу на брачно право. Сви се слажу да је нудуну био поклон од мужа жени пре венчања.³ Питање је, прво, да ли нудуну има било

2 Види нпр. моју књигу о Хамурабију, стр. 132.

3 Нека врста *prix du coucher* или „јутарњег поклона” још увек постоји међу бедуинима јужне Арабије, како проф. др Алојз Музил наводи: „Међу члановима племена Амарини, младожења улази у шатор невести (у првој брачној ноћи) са штапом бадемовог дрвета у десној руци и пола мегидија (турског новчића) у његовој левој руци. Ако се млада повинује, добија новац, у супротном бива присиљена. У Хегаји, младожења мора својој невести дати један мегиди у првој

nudunnû irgend eine Analogie mit der "Morgengabe" der Germanen und dem "douaire" des gallischen Rechtes (ce serait le prix du coucher, comme on disait du douaire de la femme dans notre ancienne France) oder nicht; zweitens, ist es mit dem Geschenk des Mannes an die Frau, von dem im § 150 die Rede ist, identisch oder nicht. Ich habe nach dem Vorgange G. Cohns⁴ nudunnû mit der "Morgengabe" (wieder mit Anführungszeichen) gleichgestellt ohne sie jedoch ausdrücklich als Prix du coucher zu bezeichnen. Es scheint mir sicher zu sein, daß nudunnû in der Tat bald nach der Hochzeit vom Manne verschrieben oder bestimmt worden ist. Damit kann allerdings der Zweck verbunden sein, für die Frau vorzusorgen. Daß man dafür die Zeit kurz nach der Hochzeit gewählt hat, ist natürlich, weil da der Mann geneigt war, die Neuvermählte reichlich zu beschenken und sie für die Zukunft sicherzustellen.

Der Verfasser vermisst in dem Text des Hammurabi jede Erwähnung der Zeit, in welcher das nudunnû ausgezahlt worden ist, und meint, daß die Auszahlung am Morgen nach der Hochzeit eben das Charakteristische dieser Schenkung ist. Dies trifft meines Erachtens nicht zu; es verhält sich mit der "Morgengabe" wie mit dem "Kaufpreis". In alter Zeit war es gewiß der, 'prix du coucher', wurde aber nach und nach umgestaltet in eine Versorgung der Frau, die aber noch an die alte Sitte anknüpfte, weswegen die Schenkung eben bald nach der Hochzeit stattzufinden pflegte, aber von manchem ungalanten oder unbermittelten Ehemann versäumt oder ganz unterlassen wurde. Für diesen Fall sorgt § 172 vor, indem er der Frau einen Anteil gleich einem Sohne zuspricht.

Etwas naiv fügt der Verfasser hinzu: „Les Babyloniens avaient si pen l'idée de la Morgengabe que la cohabitation pouvait avoir lieu, avant le mariage, dès le temps des fiançailles“ (§ 155). Ich möchte den Verfasser fragen, ob er für alle Jungfrauen und Frauen, die eine "Morgengabe" oder ein "douaire" erhielten, die Garantie übernehmen kann, dass sie vor der Hochzeitsnacht gar so spröde waren. Ferner übersieht der Verfasser, daß die "Verlobung" bei Hammurabi soviel wie eine Vermählung ist.

Daß das nudunnû den Kindern gehört, fließt aus dem Ursprunge (Morgengabe) und der Weiterentwicklung dieses Instituts.

Ich bin sogar in der Lage wahrscheinlich zu machen, daß das Wort nudunnû, welches, Genauso wie Morgengabe und "douaire", verschiedene

betritt der Bräutigam (in der Hochzeitsnacht) das Brautselt mit einem Stabe aus Mandelholz in der rechten and einem halben Megidi (türk. Münze) in der linken Hand. Fügt sich die Braut, so bekommt sie das Geld, sonst wird sie durch Schläge gezwungen. Bei den „Hegäja“ muß der Bräutigam in der Hochzeits- nacht seiner Braut einen Megidi geben. Tut er es nicht, so nimmt sie sich in der Frühe ein Schaf oder eine Ziege aus seiner Herde; denn dies ist der Preis für ihre Nacht etc.

4 Die Gesetze Hammurabis, S. 26.

какву аналогију са „јутарњим поклоном” (нем. *Morgengabe*) код Германа и „*douair*-ом” из галског права (*ишо би био prix du coucher, као ишо се ѿворило о женском миразу у нашој сѿарој Француској*) или не; друго, да ли је истоветно са даром мушкараца жени, о коме говори члан 150, или не.

Саставио сам, по поступку Г. Конса (*G. Cohns*),⁴ нудуну са „јутарњим поклоном” (опет са наводницима), а да то нисам назвао експлицитно *prix du coucher*. Чини ми се извесним да је нудуну заправо прописивао и одређивао мушкарац убрзо после венчања. Са тим се, додуше, може повезати и циљ да материјално обезбеди жену. Јасно је зашто је мушкарац то чинио у периоду недуго након венчања – јер је био склон да нововенчану супругу обилно дарује и да је обезбеди за будућност.

У свом тексту о Хамурабију, аутор готово да не прецизира време у коме је нудуну исплаћиван и он заступа мишљење да је исплата првог јутра након венчања управо оно што карактерише ово даривање. По мом мишљењу, то није тачно; исто је са „јутарњим поклоном” као и са „купопродајном ценом”. У давна времена то је свакако било *prix du coucher*, али је постепено претворено у издржавање жене, које је, међутим, још увек било везано за стари обичај, због чега се даривање дешавало убрзо након венчања, премда би га многи негалантни и сиромашни мужеви занемарили или потпуно изостављали. Члан 172. предупредио је овај случај тако што се жени додељује удео једнак уделу сина.

Помало наивно, аутор додаје: „Вавилонци су тако мало знали о јутарњем поклону да је кохабитација могла да се одвија, пре брака, од тренутка веридбе”. (члан 155) Желео бих да питам аутора да ли може да гарантује да су све оне девице и жене које су добиле „јутарњи поклон” или *douaire* биле тако чедне пре брачне ноћи. Даље, аутор превиђа да је „веридба” код Хамурабија била исто што и венчање.

Да нудуну припада деци произилази изворно (од јутарњег поклоне) и из еволуције овог института.

Чак сам у стању да кажем да је вероватно реч „нудуну”, која је, као и „јутарњи поклон” и *douaire*, претрпела разне трансформације у свом значењу, првобитно значила *prix du coucher* у извесном смислу. Пророк Језакиљ, поглавље 16, стих 33, апострофира Јерусалим, који се политички додворавао Египту и Вавилону, и то на следећи начин:

брачној ноћи. Ако он то не учини, она рано ујутру узима овцу или козу из његовог стада; јер ово је цена њене ноћи итд.”

4 Хамурабијев законик, стр. 26.

Wandlungen in seiner Bedeutung durchgemacht hat, ursprünglich, *prix de coucher* in gewissem Sinne bedeutet haben muß. Der Prophet Ezechiel Kap. 16, V. 33 apostrophiert Jerusalem, welches politisch um die Gunst Agyptens und Babylons buhlte, in folgender Weise: „Allen Dirnen gibt man *nudunnû*, du aber gibst deine *nudunnû* all deinen Liebhabern und bestichst sie, daß sie zu dir kommen in deiner Buhlerei.“⁵

Daraus geht hervor, daß *nudunnû* ursprünglich *prix de coucher* bedeutete, wenn es auch später im neubabylonischen Recht und im babylonischen Talmud (נִדּוּנִיָּא) selbst die Bedeutung „Mitgift“, die der Vater der Tochter mitgibt, angenommen hat.

Ganz verschieden vom *nudunnû* ist das Geschenk, welches der Mann der Frau gibt oder verschreibt, und von dem im §150 die Rede ist. Herr Cuq nimmt nach dem Vorgange von Kohler– Peiser die Identität beider Schenkungen an. Gegen meine Bemerkung, daß in dem einen Falle bei *nudunnû* (§ 171–172) die Kinder als Erben auftreten, wogegen bei der späteren Schenkung die Frau berechtigt ist, sie ihrem Lieblingssohne zu hinterlassen und die anderen Kinder auszuschließen, macht er geltend, daß die Hauptsache sei, daß das Geschenk den Kindern erhalten bleibt und nicht den Brüdern der Mutter ausgefolgt werde, aber der Frau innerhalb dieser Grenzen volles Verfügungsrecht belassen wird, wie ja auch der Vater durch Schenkung einen seiner Söhne begünstigen kann (§ 165).

Darauf habe ich zu erwidern:

Wenn es sich so verhielte, müsste § 150 ausdrücklich *nudunnû* erwähnen und die Schenkung nicht in so ungeschickter Weise umschreiben.

2. Es wäre höchst auffällig, daß die Kinder gegen das allgemein übliche *nudunnû* irgend einen Protest erheben sollten; ein solcher Protest aber ist verständlich, wenn der Mann eine Schenkung an seine Frau macht, die ungewöhnlich ist und die eventuell zur Begünstigung eines Sohnes den anderen gegenüber verwendet werden kann.

3. Es liegt auch der Unterschied zwischen beiden Institutionen auf der Hand: das *nudunnû*, die „Morgengabe“, gilt eben der Frau und allen ihren Kindern, die sie gebären wird. Die Kinder sind ja noch nicht vorhanden und die Frau hat noch keinen Liebling. Anders stellt sich die Sache bei einer späteren Schenkung, nachdem sie bereits lange verheiratet waren und Kinder zeugten. Jeder Akt zu Gunsten des einen wird als eine Benachteiligung der übrigen angesehen, daher die ausdrückliche Bestimmung des Gesetzes.

5 Für נִדּוּנִיָּא ist gewiß, wie aus dem folgenden נִדּוּנִיָּא hervorgeht, נִדּוּ zu lesen, was babylonisches Lehnwort = *nudunnû* ist. Im folgenden Verse erklärt es Ezechiel selbst durch Buhlerlohn.

„Свим наложницама даје се плата (нудуну – *йрим. йрев.*), а ти си давала плату (нудуну – *йрим. йрев.*) свим милосницама својим и даривала си их да долазе к теби са свих страна да се курвају са тобом”.^{5 6}

Из овога је јасно да је нудуну првобитно значио *prix du coucher*, иако је касније у нововавилонском праву и самом вавилонском Талмуду (**נדוניא**) попримило значење „мираза”, који отац даје кћери.

Сасвим различит од нудуну је поклон који муж даје или преписује жени, а који се помиње у члану 150. Господин Кик преузима дефиницију оба поклона према поступку Колера и Пајзера (*J. Kohler* и *E. F. Peiser*). Противно мом коментару да су у једном случају нудунуа (чланови 171–172) деца та која наслеђују, при чему је код поклона који добија касније у браку жена овлашћена да га завешта свом „омиљеном сину”, а да другу децу искључи из наследства, он тврди да је главна ствар да поклон остаје деци и да се не предаје мајчиној браћи, већ да се у тим границама жени оставља пуно право располагања, као што отац може поклоном дати предност једном од својих синова (члан 165).

На ово имам да одговорим:

1. Да је тако, члан. 150. би морао изричито да помене нудуну, а не да описује поклон на тако неспретан начин.

2. Било би веома необично када би деца протестовала против заједничког нудунуа, али је такав протест разумљив када муж даје својој жени поклон који је неуобичајен и који се евентуално може искористити за давање предности једном сину у односу на друге.

3. Разлика између две институције је такође очигледна: нудуну, „јутарњи поклон”, предвиђен је за жену и сву децу коју ће она родити. Деце још увек нема, а жена још нема мезимца. Другачија је ситуација у случају каснијег поклона, кад су двоје већ дуго у браку и имају децу. Сваки чин у корист једнога (детета, *йрим. йрев.*) сматра се дискриминацијом за друге, отуда и изричита одредба закона.

4. Аналогија из члана 166. није сасвим одговарајућа, јер тамо отац даје (или преписује) дар сину (вероватно најстаријем) за живота, али се његова имовина после његове смрти равномерно дели, тако да остала деца нису лишена наследства; овде, међутим, постоји у извесном смислу случај делимичног разбаштињења друге деце.

5. Одредба из члана 172, да у случају да мушкарац није дао жени нудуну, она добија дечји део, наводи на закључак да се он мора

5 Стари Завет – Књига пророка Језекиља, превод Ђура Даничић, *йрим. йрев.*

6 За .771 се зна, као што се може прочитати из следећег 771, као и 771 да је то вавилонска позајмљеница = нудуну. У следећем стиху, сам Језекиљ то назива „платом љубавника”.

4. Die Analogie von § 165 passt icht ganz, weil dort der Vater einem Sohne (wahrscheinlich den ältesten) ein Geschenk bei Lebzeiten gibt (oder verschreibt), sein Vermögen aber nach seinem Tode gleich verteilt wird, so daß die anderen Kinder nicht enterbt werden; hier aber liegt in gewissem Sinne ein partieller Enterbungsfall der anderen Kinder vor.

5. Die Bestimmung des § 172, daß im Falle das nudunnû der Frau vom Manne nicht gegeben worden war, sie ein Kindesanteil erhält, läßt folgern, daß es unter allen Kindern gleich verteilt werden muß; denn wenn es aus der Erbschaft von allen Kindern gleichmäßig ersetzt werden wird, so haben die Kinder ihrerseits ein gleiches Recht darauf, was natürlich bei einer einfachen Schenkung nicht zutrifft.

Es bleibt also dabei: nudunnû bezeichnet die "Morgengabe", die man allerdings in ihrer historischen Entwicklung nicht gar zu scharf fassen muß. Sie wurde am Morgen nach der Hochzeit oder kurz darauf gegeben oder verschrieben. Sie war für die Frau und auch für ihre Kinder gleichmäßig bestimmt.

Davon zu trennen ist die Schenkung, die während des späteren Zusammenlebens der Frau vom Manne gemacht wird. Darüber hatte sie ausschließliches Verfügungsrecht ihren Kindern gegenüber, sie durfte einen ihrer Söhne bevorzugen, aber sie nicht ihren Brüdern überlassen.

Ich möchte noch zum Schlusse hervorheben, daß ein Gelehrter vom Range D'arbois De Judainville's in seinem Buche *La famille celtique*, p. 141 und 148 mir in beiden Punkten zustimmt.

подједнако поделити на сву децу; јер ако ће се подједнако надокнадити из наслеђа све деце, онда деца заузврат имају једнако право на њега, што наравно не важи у случају простог поклона.

Остаје се, дакле при томе: нудуну означава „јутарњи поклон”, који се, међутим, у свом историјском развоју не сме превише буквално схватити. Даје се или одређује првог јутра након венчања или убрзо након тога. Подједнако је одређиван и за жену и за њену децу.

Од тога треба разликовати дар који се даје жени током каснијег заједничког живота од стране мушкарца. Над овим поклоном она је имала искључиво право располагања, могла га је распоредити међу својом децом, могла га је дати једном од својих синова, али не и својој браћи.

Желео бих у закључку да нагласим да се научник ранга Д’Арбоа од Жубенвила (*D’Arbois de Jubainville*) у својој књизи *La famille celtique* на странама 141 и 143 слаже са мном у обе тачке.

Рад приспео / Paper received: 18. 2. 2024.

Прихваћен за објављивање / Accepted for publication: 13. 3. 2024.